

SİYASETİN TOPLUMSAL VE KÜLTÜREL TEMELLERİ

Prof. Dr. Naci BOSTANCI

Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Dekanı

Siyaset dahil hayattaki her şey insanla ilişkili; o yüzden, bazen sosyal bilimlere “insani bilimler” de deniyor. Siyasetin kendisine konu edindiği insan, yani bizler ve başkaları acaba nasıl varlıkları? Lisede münazara konusu olarak tartışılan “İnsan iyi mi kötü mü?” sorusu çok hararetli tartışmalar doğurmuştur. Aslında bu, liselerde münazara konusu olmadan önce siyasette de anlı şanlı isimlerin bolca tartıştıkları bir konudur. Çünkü insanın iyiliğine ya da kötülüğüne dair bir tespitiniz olduğunda, ona göre bir toplumsal ve politik düzen vazedersiniz. Eğer insan iyiye, insan aklı başında bir yaratıksa, irrasyonel eğilimleri azsa diyebilirsiniz ki, “insanlar reşit insanlardır, dolayısıyla reşit insanlardan müteşekkil olan demokrasi rejimi uygun bir rejimdir”. Ama eğer insan, ne yapacağı belli olmayan, zalim, kötü bir varlıksa, o zaman, gene o insanların iyiliği için, bu insanları zapturapt altında tutmak için, denetlemek için, şüphesiz iyicil karakterde olduğunu varsaydığımız bir yönetimi çok çeşitli tekniklerle, güçlerle donatırsınız ve o insanların huzur içinde yaşayacakları despotik bir düzeni kurmalarını temin edersiniz.

Totaliter görüşler de, demokratik görüşler de aslında, insanın nasıl bir varlık olduğuna dair bir varsayıma yaslanır. Mesela Hobbes, siyasetin önemli isimlerinden birisidir. Kendi ifadesine göre, 1589 tarihinde, “İspanyol donanması İngiltere’ye hücum edecek” diye bir şayia dolaştığında, -o zamanlar henüz İngiltere denizlerde tamamen üstün değil, İspanya denizlerde çok daha güçlüdür- o şayanın doğurduğu korku dolayısıyla annesi Hobbes’i erken doğurmuştur. “Homo homini lupus” (insan insanın kurdudur) sözünün sahibi Hobbes, herhâlde bu travmanın da etkisiyle, kendi dünya görüşünü ve politik düzenini korku esası üzerine oluşturmuştur. Hobbes’in görüşleri, “Leviathan” adıyla yayınladığı ve devleti anlattığı kitabında çok tafsilatlı bir şekilde ortaya konulur. Leviathan, İncil’de, denizlerde yaşayan bir canavar olarak geçer. Hobbes’in gözünde devlet de bir canavardır, ama bu canavar, toplumsal düzeni kurmak için gereklidir. Bastırmış olduğu kitabın kapağında da, çok çeşitli insanlardan müteşekkil canavarımsı bir silüet devleti ifade eder.

Hobbes'in bu kitabı, 1656 yılında kilise tarafından, dine karşı, teolojiye karşı bir kitap olarak görülmüş, zamanındaki bir veba salgınının da müsebbibi olduğu kabul edilmiş, yargılanmış ve yakılmıştır. Hobbes da ondan sonra, bir daha yazmayacağına tövbe ederek 1679 yılında sefalet içinde ölmüştür. Ama Hobbes'in siyaset tarihindeki o tartışılmaz yeri, ortaya koyduğu görüşlerle birlikte pekişmiştir.

Hobbes' a göre, "İnsan kötüdür. İnsan birbirinin canavarıdır. Doğal hâlde devlet yokken, ortada bir düzenleyici otorite yokken, insanlar, kim kime denk gelirse, her türlü imkânla onu köleleştirir, onun mülküne el koyar. Bütünüyle kaostan egemen olduğu bir doğal düzen durumu vardır. İnsanlar, bu işin böyle gitmeyeceğini görürler, çünkü böyle bir kaos döneminde ilerleme ve gelişme olmaz. O zaman, ilerleme ve gelişme olabilmesi için, aklederler ki, bir düzen kurulmalı, bir otorite ortaya çıkmalı, insanlar onunla, o meşhur toplumsal sözleşmeyi yapmalı ve böylelikle önce halk, sonra devlet ortaya çıkmalı."

Hobbes, bir kötümser ve "insan kötüdür" diyor. Bir başka kötümser ise hepimizin çok iyi bildiği ve üzerinde bir hayli tartışma yürüttüğü Freud'dur. Freud için de, esasen medeniyetin kendisi kötüdür, medeniyet nevrozlu bir süreçtir, insanı kötü hâle getiren bir pratikler silsilesidir.

Jean-Jacques Rousseau, insanın doğal hâlde iyi olduğunu varsayar. Siyasi görüşü de çok anlaşılabilir: totaliter bir düzen mi vazediyor, yoksa demokrasiye yakın sayılabilecek bir siyasi ve toplumsal düzen mi ortaya koyuyor çok belli değildir.

John Locke liberalizmin kurucusu olarak kabul edilir. Ona göre de, insan kötü değil, iyidir. Doğal hayat döneminde de aslında barış içinde yaşıyordu, her şey yolundaydı, birbirleriyle yardımlaşıyorlardı, fakat çok önemli bir problem vardı, birbirlerine karşı suç işlediklerinde hem savcı, hem hâkim oluyorlardı ki, bu durum, ölçsüz cezaların ortaya çıkmasına sebep oluyordu. Bu, nasıl engellenebilirdi? Doğal hayat, toplum ve devlet kurulduğunda da devam etmeli, devlet sadece cezalandırma işini üstlenmeli, nesnel bir cezalandırıcı otorite olmalıydı. John Locke'un liberalizm anlayışı, iyi insan bağlamında böyle bir politik düzen üzerine kuruluyordu.

Bugün, siyasi rejimleri, iyi-kötü insan ayrımı üzerine akıl yürüterek tartışmıyoruz. Siyasetin o uzun tarihinde, siyasetin teşekkülünde iyi insan-kötü insan tartışması önemli başlıklardan birisi olarak aslında bir bakıma, teoride olmasa bile gündelik hayatta siyasetin birçok pratiğinde varlığını sürdürmeye devam ediyor.

Aslında İnsan, ne iyi ne kötü; hem iyi hem kötüdür. Wittgenstein hakikati şöyle açıklar; “Hakikat oralarda bir yerde olan şeydir, kesin bir yerde değil, aralarda, oralarda bir yerdedir.” İnsan da aralarda bir yerdedir; ne iyi ne kötü, hem iyi hem kötü. Latince’de “Nihil humanum ad me alienum puto (insani olan hiçbir şey bana yabancı değildir)” diye bir söz vardır. Bize yabancı olmayan nedir? Biz, insani olan her şeyi; entrikaları, alçaklıkları, fazileti, kahramanlığı, soyluluğu ve soysuzluğu anlayabiliriz, çünkü bunlar insanidir ve hayatın içinde karşımıza bir şekilde çıkabilirler. Zaten, dikkat edilirse, filmlerin, romanların, dizilerin tam da bu söze atıf yaparak okuyucu ve izleyici bulduğu görülür. Eğer insani olan bize yabancı olsaydı, eğer biz, entrika, fazilet, kahramanlık ve alçaklık gibi uç değerlere, normlara veya bazılarına yabancı olsaydık bu kültürel ürünleri takip edemezdik. İnsan olarak kahramanlığa ne kadar yakınsak, alçaklığa da o kadar yakınız; biliriz, anlarız, -bu, alçak olduğumuz manasına gelmez- alçaklara nüfuz edebiliriz, onları anlayabiliriz.

Aynı zamanda, bizler çok farklı varlıkları. Bizim farklı olmamızı sağlayan birçok unsur var; kültürler farklı, inançlar farklı, cinsiyetlerimiz farklı, zeka seviyemiz farklı, eğilimlerimiz farklı, dünyayı hayal etme biçimlerimiz farklı. Farklılıkların bir arada yaşayacağı bir dünya, bir toplum acaba aralarda bir yerde olan insan için nasıl mümkün, birbirlerine nasıl katlanacaklar? Bu, ne olduğunu çok kestiremediğimiz, cennete de cehenneme de bir adım mesafede duran insan, acaba, aynı toplumun içinde bütün farklılıklarıyla birlikte nasıl yaşayacak, bunun yolunu nasıl bulacak; temel konulardan birisi bu. Zaten toplum üzerine geliştirilen görüşler, toplumu tarif eden yaklaşımların hepsi daha baştan bu farklılıkları içine alır; çünkü ne kadar homojen bir toplum kurmaya çalışılırsa çalışılsın sonuçta farklılıklar her zaman elde var birdir.

1950’li yıllarda Fransa’da bir fabrikatör şöyle bir deney yapmak istemiş. Fransa’da birçok farklı politik eğilimden insan, bir araya gelse, beraberce bir yıl geçirse ve akşamları birlikte şunu tartışsa “Biz bir arada yaşamaya kalksak acaba hangi değerler üzerinde anlaşırız.” Çünkü bir arada yaşamak, “asgari müşterek”ler denen, ortak birtakım değerler üzerinde anlaşmak demektir. Bu değerler neler olabilir?

Söz konusu fabrikatör, komünistlerden, faşistlerden, milliyetçilerden, Hristiyanlardan, iyi Hristiyanlardan, iyi Hristiyan düşmanlarından, eşcinsellerden, herkesten, Fransa’nın o renkli dokusunu ifade edecek tarzda temsilciler topluyor, onların hepsini fabrikaya getiriyor ve hem çalışıp, üretim yapıp hem de hangi değerler üzerine anlaşabileceklerini anlamaya çalışıyor. Bu süreç boyunca gündüzleri çalışıp, geceleri yoğun tartışmalar yapan grup, anlaştıkları yalın değerleri bir kâğıdın üzerine en temel haliyle yazarlar (Erich Fromm’un

ifadesiyle); Komşunu seveceksin, cinayet işlemeyeceksin, öldürmeyeceksin. Aslında bunlar “10 Emir” ya da bizde “Evamir-i Aşere” olarak geçen, en temel kurallardır.

Bu deney bize şunu gösterir. İnsanlar bir arada yaşayabilirler ve bir arada yaşamının normlarını oluşturabilirler. Bu, 10 emir, 20 emir, 5 emir olabilir ama insan aklı bu tür kuralları oluşturabilir. Esasen insanlığın tarihi de bunun en büyük şahididir; çünkü insan hep sosyal bir varlık olarak, toplum olarak yaşadı, toplumun içinde hayat buldu ve bir arada yaşamının yollarını, en az kavga, dövüş kadar buldu. Bulamıyorsa belki hâlâ, doğal hayat denilen varsayımlara karşılık gelecek tarzda yaşıyor olurdu, toplu hâlde yaşıyor olmazdı.

Yine de insan, tuhaf, iyiliği ve kötülüğü üzerine çok tartışılan bir varlıktır. Üstelik insan, öyle çok düzayak anlaşılabilecek bir varlık da değildir, çok katmanlı bir varlıktır. İslam’ın sufi geleneğinden biri, “insan, bir damla kan, bin bir endişe” derken, başka bir sufi gelenekten birisi, “ben her gün 500 kere inkâr eder, 500 kere iman ederim” diyor. Demek ki, insan, bu hayatta aslında her konuda aklı gidip gelen, dolaşan, aralarda bir yerde olan bir varlıktır: aynen iyilik ve kötülüğünde olduğu gibi. Dostoyevski’yi büyük yazar yapan en önemli unsur, iyiliğin de kötülüğün de sonuna kadar yanında olmasıdır. Dostoyevski’nin kimi savunduğunu hemen anlayamazsınız. Suç ve Ceza’da Raskolnikov, elindeki baltayla yaşlı bir tefeci kadını öldürmüştür. Raskolnikov’un mu, müfettişin mi, yoksa başkalarının mı haklı olduğunu kestiremezsiniz; çünkü adam sonuna kadar iman etmiştir. Dostoyevski, kötülüğün ve iyiliğin, hayatın içinde net olarak birbirinden ayrılmadığını, garip bir nüfuz edişle iç içe olduğunu düşünür ve ona göre konuşur, ona göre yazar. Böylece Dostoyevski’nin romanları, “çoksesli bir senfoni” haline gelir; hayat gibi...

Hazreti Süleyman’ın insanın ne olduğu üzerine muhakeme yapılırken akıldaki tutulması gereken bir kıssası vardır. Kıssaya göre, iki tane kadın vardır ve ikisinin de çocuğu yoktur. İkisi de her gün yüce Allah’a yalvarıp çocuk isterler. Nihayet yüce Allah onlara birer çocuk bahşeder. Son derece mutlu bir şekilde çocuklarını yetiştirmeye çalışırlarken, bir gece kadınlardan birisi yanlışlıkla çocuğunu ezer. Geriye iki kadın bir çocuk kalır. Geriye kalan çocuk için, “çocuk benim, hayır benim” diye kavga ederler. Anlaşamazlar, Hazreti Süleyman’ın huzuruna çıkarlar. Her ikisi de çocuğun kendisine ait olduğunu söylemektedir. Hazreti Süleyman kadınları dinler ve der ki, “bu çocuğun kime ait olduğuna ben karar veremedim, adil olmam gerekir, çocuğu ikiye böleceğiz.” Çocuğu ikiye böleceğiz dediğinde, çocuk kendisine ait olmayan kadın, “doğru, adil olan budur, bölelim”, çocuğun annesi olan kadın, “hayır, bölmeyelim, diğerinde kalsın” der. Gerçek annenin çığlığı “bölmeyelim, diğerinde kalsın”dır. Freud ise bunu değerlendirirken çok doğru bir şey sorar: “gerçek insan hangisi?” Bunun, “yeter ki

bölmeyelim, yeter ki çocuğum hayatta kalsın, onda kalsın” diyen anneyi gösteren otomatik bir cevabı vardır. Freud ise gerçek insanın o olmadığını; çünkü gerçek insan tavrının, benim olmayacaksa kimsenin olmasın şeklinde olacağını söyler. Zaten gerçek insanın tavrı, o annenin davranışı gibi, “bölmeyelim, onda kalsın” olsaydı bu kıssaya gerek olmayacaktı. Demek ki, Hazreti Süleyman kıssası da insanı bir şekilde olumsuz değerlendiriyor.

Yıllar önce bir düğün töreninde, giyiminden bürokrat olduğu belli olan bir adam, etrafındaki insanlara tanıdık mı diye baktıktan ve biraz emin olduktan sonra şunları anlatmaya başlamıştı:

“Ben filan yerde görev yaparken başıma bir olay geldi. Bir gün benim odama tanımadığım birileri geldi ve dediler ki, ‘filan filan işi yaparsan sana 5 milyon dolar para vereceğiz, yani rüşvet. Bunu duyunca birden koltuktan fırlayıp adamlara defolun diyecektim ki, koltuktan kalkarken yavaşladığımı fark ettim. Adamlar, ‘devletin bir kaybı yok, sizin zaten bir kaybınız yok, emin olun, bizim yapacağımız iş devlet için en hayırlı iş, size de 5 milyon dolarlık bir yardımda bulanacağız’ deyince tekrar koltuğa oturdum. Aslında, alışkanlıkla ve edindiğim değerlerle onları hemen kovmalıydım ama ne oldu bilemiyorum, boğazıma bir yumruk oturdu sesim çıkmadı. En son güçlükle adamlara dedim ki, gidin bir hafta sonra gelin, bir hafta kendi kendime düşüneceğim. Benim için cehennem azabı başladı. Çünkü evim kirada, şu hayatta doğru dürüst dikili ağacım yok. Hep dürüst bir bürokrat olarak çalışmışım ve birdenbire, yıldızın parladığı bir anda karşımda bir olay; 5 milyon dolar (‘evim yok, kaç tane ev alabilirim’ diye adamın kafasında sürekli hesaplar dolaşıyor.) Bütün bunları düşündüm ve bende uyku kalmadı. Bir taraftan şimdiye kadar edindiğim değerler, diğer taraftan o bol sıfırlı dolarlar, aklım gidip geliyor, gidip geliyor. Hayatımın en kötü bir haftasını yaşadım. En son gece, rüyama rahmetli babam girdi, benim üzerime yürüdü, ‘seni serseri, eşek herif seni, ben seni bugünler için mi yetiştirdim’ deyip bana bir tokat attı, uyandım. Sabah gittim, adamlar gelince onlara dedim ki, hayır, paranızı almıyorum, bu iş, kurallar neyse öyle olacak deyip kovaladım.” Noktayı koyuyor. Ne davranış, ne soylu davranış! Sonra etrafa bakıyor, hepimizin yüzüne bakıyor.

Sonuçta bu kişi, normlara, asalete, aslında olağan olana dair bir iş yapmış. Onu dinlerken anlıyorsunuz ki, bunu ilk defa anlatmıyor, bunu başka mekânlarda da, meclislerde de anlatmış. Biraz daha dikkat ettiğinizde şunu görüyorsunuz: Aslında pişman. Maddi olarak kaybetmiş olduğu rüşveti, olayı anlattığı her yerde, oradaki insanlardan manevi olarak talep ediyor: “beni onaylayın, bakın, ne kadar asil davrandığımı görün, onu reddettiğim için içim yanıyor, hiç olmazsa bana, bakışlarınızla, ‘helal olsun, görüyor musun, aslan gibi ağabeyimiz ne yapmış’ diyerek o manevi rüşveti verin.” İşte insan “çok katmanlı”

derken kastedilen böyle bir insandı. Başlıkta adı geçen siyaset aslında böyle bir insana ilişkin.

Mülkiyeli birinin başından şöyle bir olay geçer. Bir sabah, yaşlı bir kadını yoldan geçirirken, kadın hangi okulda okuduğunu sorar ve aldığı ‘siyasal’ karşılığına “yalancılığın bir de okulunu mu kurmuşlar” diye cevap verir. Siyaset deyince herhâlde insanların aklına en çok yalancılık, sahtekârlık, ikiyüzlülük geliyor ve bu kavramlar tabii ki siyasetten bağımsız kavramlar değil. Siyaset Bilimine Giriş dersleri verirken öğrencilere 1’inci sınıfta daha ilk derste siyasetin ne olduğunu soruyorum? Çocuklar, “acaba Hocanın kastı ne, yarın mimlenmeyelim” diye, zaman olarak bir emniyet mesafesi bırakıyorlar ve ardından birisi elini kaldırıp diyor ki, “Hocam, siyaseti herkes bilir, yalancılıktır.” Sonra bir başkası ondan cüret alıyor, “ikiyüzlülüktür, insanları kandırma sanatıdır, siyaset alçaklıktır” diyor. Varyansın ediyorlar siyasete. Daha sonra onlara, “siz 18-19 yaşındasınız, insan kendisine, yaşayan ya da ölmüş, tarihten birini rol modeli alır (öyle diyorlar ya), onun gibi olmak, onu aşmak ister, siz kim olmak istiyorsunuz?” diye sorduğumda: “efendim, Atatürk olmak istiyoruz”, “Efendim, padişahlarımız gibi olmak istiyoruz” diyorlar. “Peki, başka, yabancılardan var mı?” “Napolyon Bonapart gibi olmak istiyoruz” “Amerika’yı kuran General Washington” diyorlar.

Onlara bunların hepsinin siyasetçi olduğunu, hiçbirinin “Picasso olayım, Dostoyevski olayım”, hadi, daha mütevazı, “Orhan Pamuk olayım” demediğini, ikiyüzlülük olduğunu söyledikleri siyasetten birilerini seçtiklerini, bunun nasıl olacağını soruyorum. Atatürk siyasetçi değil mi, padişahlar siyasetçi değil mi? Bu sayılan isimler siyasetçi değil mi? Rol modelleri de siyasetçi, ama aynı zamanda siyaset denildiğinde de, o malum repertuarı dolaşıma sokuyorlar. Aslında çocuklar yanlış bir iş yapmıyorlar. Siyaset hakikaten, insanlığın tarihsel tecrübesinin de gösterdiği gibi, başka hiçbir sanatın kendisiyle rekabet edemeyeceği derecede soysuz bir sanattır, ama aynı zamanda kesinlikle siyaset, yine başka hiçbir sanatın kendisiyle yarışamayacağı kadar soylu bir sanattır. Her ikisi de siyasetin içinde mümkündür. Bakın tarihe, bütün o savaşlar, dökülen kanlar, yıkılan ülkeler, ölen insanlar, sömürüler, kölelikler, bunların hepsinin arkasında siyaset vardır, ama aynı zamanda, insanlığın o tarihsel tecrübesindeki gelişmenin, büyümenin, insan olmanın arkasında da siyaset vardır.

1969 yılında ilkokulu bitirdim. Bitirdiğim ilkokulun geçenlerde web sayfasında, 41 yıl öncesinden siyah beyaz bir resmimi gördüm. Siyah önlük, beyaz yaka; hepimizin öyle resimleri vardır. Başka çocukların da resimlerini koymuşlar. O siyah beyaz, biraz flu resmi görünce, aynı zamanda, 1969 yılının Suluova’sını hatırladım. 41 yıl önce Amasya’nın Suluova ilçesi, 4-5 bin nüfusu olan bir kasabaydı. Benim, kocaman binalardan mürekkepmiş gibi görmüş

olduğum kasaba, sonraki yıllarda gittiğimde anladım ki, hiç de öyle değilmiş. O zamanlar, son derece basık iki katlı binalardan müteşekkil bir kasabaymış. Dev gibi gördüğüm okul aslında barakadan bozma bir okulmuş. 1969 yılı ve öncesinde öyle baraka bir okulda okudum, tahtalarına zift sürerlerdi. Beslenme saatlerinde bize Amerikan unundan yiyecekler ve tuhaf bir kokusu olan süttozundan süt verirlerdi. Aynı zamanda Amerikan unundan ekmek yaparlardı; biz onu pasta diye bilirdik ama aslında bildiğimiz ekmektir. Demek ki Türkiye 1966-1967’de, şimdi Afrika için düşünülen, Afrika denildiğinde akla gelen, beslenme yetersizliği olan ve çocukların açlık çektiği bir ülkeymiş. Amerikan yardımı olmasa çocukların beslenme çantasına koyacakları bir şey yokmuş.

Gece 12 olduğunda kasabanın elektrikleri kesilirdi, çünkü şehre mazotlu bir jeneratörle elektrik verilirdi. Kasabanın bir yolu vardı, daha doğrusu, mevsime göre, yoldan ziyade bir engele dönüşen bir ince çizgi. Nadiren arabalar olurdu. O kasabada yaşayan insanların ufkü o kasabanın sınırları kadardır, çünkü ondan ötesine ilişkin bilgileri sadece askerlik hatıraları yahut da arada sırada eve gelen gazeteler üzerinden edinilen bilgilerden ibaretti. İnsanların dünyası 4-5 bin nüfuslu o kasabaydı. Şimdi o kasaba 40 bin nüfuslu bir yer olmuş, binalar çoğalmış. 40 yıl önce orada yaşayan insanlar bile, ürkek, kesinlikle tedirgin insanlardı ve yolların kenarından sinik bir şekilde yürürlerdi. Kendisine güveni olmayan bir ülkede, aslında o güvenin olmayışını en iyi anlatanlar insanlardır, onların yürüyüşüdür. Yolda göğsünü gererek “evet, bu hayatta ben de varım” diye meydan okuyan cüretkâr bir yürüyüş o kasabada yoktu. Şimdi 40 bin nüfusu olan bir kasaba. Dün ufkü o kasabanın sınırlarında biten insanların çocukları, dünyanın her yerindeki pazarlarda (Balkanlar’da, Avrupa’da, Asya’da, Amerika’da) iş yapıyorlar. İnsanların yürüyüşleri artık farklı. O incecik yol asfalt ve çift yol olmuş. Şehrin silueti değişmiş, havası değişmiş, atmosferi değişmiş. Bunun arkasında ne var? Bunun arkasında aslında herkesin emeği var. Bütün bu emekleri bir orkestra düzeni içerisinde bütünleştiren ve o ufacık kasabanın içinden bu büyük şehri çıkartan kesinlikle siyasettir. Siyaseti soylu sanat yapan işte budur.

Siyaset kaçınılmazdır ve onsuz toplum düşünülemez. Siyasetin olmadığı bir dünya ancak insanlar bütünüyle, her bakımdan (torna tezgahından çıkmış gibi, giyimleri kuşamları, gelirleri, hayata bakışları, inançları, kültürleri) eşit olsalardı, tarihin bittiği bir zaman dilimi olsaydı (Fukuyama’nın “tarihin sonu” dediği gibi bir zaman), işte orada siyaset olmazdı. Çünkü siyaset, insanlar arasındaki farkın doğurduğu bir sonuçtur. Siyaset marifetiyle bu fark yeniden üretilir.

İnsanın hayatla olan iktisadi ilişkisi iki türdür. Birisi, piyasaya tabi olan ilişkilerdir. Hepimiz biliriz ki, piyasada eşitizdir, evet, o eşitlik bizim için söz konusudur. Buradaki herkes aynı süpermarketten, aynı yerden, aynı şehirden aynı fiyatlara aynı ihtiyaçlarını karşılayabilirler. Markete iki kişi girin, iki alışveriş arabasına aynı malları koyun, kasaya girin, aynı ödemeyi yaparsınız. Bir de,

piyasaya tabi olmayan iktisadi ilişkiler vardır; hırsızlık, yağma, talan gibi. Ustalıkla veya yaptığını meşru göstermek kaydıyla yapabileceğiniz işler buna örnektir. Amerika, Irak süpermarketine girmiş, hiçbir ödeme yapmadan arabasını doldurmuştur, doldurmaya devam etmektedir. Yağma, talan ya da hırsızlığı sadece üç-beş kişinin yaptığı işler olarak görmemek gerekir. Bazen bu dünya çapında olur. Alman filozof Open Haymer “siyaset, yağma ve talanın örgütlenmiş şeklidir” der.

Gerçekte yağma ve talan iki şey için yapılır; Birincisi, milleti soymak için diğeri düzenlemek için yapılır. İkincisinde amaç insanlar arasındaki gelir dağılımı eşitsizliklerini ve piyasanın doğurduğu farkları düzene sokmaktır. Özal başbakanken sürekli “orta sınıflaşmanın” önemine vurgu yapıyordu. Söylemek yerine piyasaya bırakılabilirdi ama piyasa yapmıyor ve devreye siyasetin “yağma ve talan” kudreti giriyor. Robin Hood da hırsızdı, ama rivayete göre, -doğru mudur bilmiyoruz- zenginlerden alıp yoksullara verirdi. Siyaset marifetiyle yağma ve talanı, bir azınlık ya da bir grup için yapabilirsin, siyaset o imkânı, gücü, kudreti verir. Yağma ve talan toplum için de yapılabilir. İktisadi araçları kullanarak toplumu düzene sokabilir, toplumsal regülasyonu sağlayabilirsin. Sonsuz ve serbest bir piyasa içinde her şeyin yerli yerine oturması imkânsızdır ve siyasetin hayır ya da şer yönünde toplumsal hayata müdahale etmesi gerekir.

Siyasi kudreti elinde tutan insan, kendisi için çalabileceği ya da bütün toplum için alabileceği müthiş bir kudretin üzerine oturuyor. İnsan, yağma ve talanı, ahlâki bir ödev doğrultusunda da; siyasetin soysuz yüzüne uygun biçimde de yapabilir. Peki, nasıl olacak? Siyaset nasıl toplum adına yapılacak? Onun kudretini kim bu şekilde kullanabilecek? İşte, siyasetin tarih boyunca en temel sorusu bu olmuştur. Yöneten kişi siyasetin araçlarını toplumun çıkarına nasıl kullanacak? Ne yapmalıyız ki kullansın? Aristo diyor ki, “yönetimi acaba zenginlere mi versek? Zengin oldukları için paraya doymuşlardır, namuslu davranırlar, yok, olmaz, zenginlerin de problemleri var, âlimlere mi versek, o da olmaz, acaba aristokratlara mı versek, o da olmaz, galiba en doğrusu, kim yönetirse yönetsin, yasalara uygun bir şekilde yönetsin.”

Siyasi kudreti elde eden insanların, çevrelerin ne yapacaklarından emin olamayan insanoğlu tarih boyunca, bu siyasi kudret sahiplerini denetlemek için değişik yol ve yöntemler geliştirmişlerdir. Mesela Afrika’da bazı kabilelerin, kral seçtikleri insan için uyguladığı bazı kuralları vardır. Bir kabile kralı 7 yıllığına seçiyor. Kral 7 yıl o kabileyi yönetiyor. 7 yıl sonra görev süresi bittiğinde bir tören düzenliyorlar. Törende hep beraber yiyip içilirken işin içine aynı zamanda biraz kutsallık karışıyor ve kolektif bir orji hâli ortaya çıkıyor. Törenin en canlı yerinde büyücü, görev süresi biten kralın elinden tutup tahtından indiriyor ve meydana getiriyor. Meydanda bir cellat, görev süresi biten kralın boynunu vuruyor. Sonra hemen orada yeni bir kral seçiyorlar. “Bu kabilenin kralı sensin” diye birisini işaret ediyorlar. Adamin bir gözü boynu kesilmiş, orada ayağı

titreyen krala bakıyor, biliyor ki, 7 yıl sonra bu meydanda aynı şekilde kendisinin boynu kesilecek, bir gözü yukarıdaki tahtta, 7 yıl orada oturacak, oraya doğru tırmanıyor. Kabile, kutsalla da bağlantılı bir şekilde “sana o siyasi kudreti veriyorum, ama bil ki, 7 yıl sonra boynun vurulacak, şimdi, siyasetin getirdiği o kaynakları nasıl kullanacağına sen karar ver” diyor. Gabon adında bir başka kabile ise, kral vadesiyle öldüğünde yaşlılar heyetini toplayıp yeni bir kral seçiyor. Yeni krala, kral seçildiğini tebliğ etmek için heyet giderken bütün kabile onlara eşlik ediyor. Kral seçildiğinden habersiz kişiye diyorlar ki, “yeni kralımız sensin, heyet seni kral olarak seçti.” Bu tebliğden sonra, bütün kabile, yeni seçilen krala, “seni soytarı seni, sen kimsin ki seni kral seçtiler? Sen de bizim gibi birisin, adi herif” diyerek hakaretler ediyorlar, dövüyorlar, tükürüyorlar. Sonra, adamı perişan bir şekilde köyün meydanına ayağından sürüyerek getiriyorlar, tahta oturtturuyorlar, bir müddet sessizlikten sonra karşısına geçip diyorlar ki, “kral sensin, şimdi sen emret biz yapalım.” Niye böyle yaptıklarını da kendileri açıklıyorlar; “O tahtta oturduğunda bize tepeden bakacaksın, bizi insan gibi görmeyeceksin, bizi bir guruh gibi göreceksin, ama sen de biliyorsun ki, biz bir guruh değiliz, bu irfan dolu sözleri sana unutamayacağın bir yöntemle, sopayla öğretiyoruz.”

Günümüzde ise “yağma ve talan”ın halk için mi yoksa bir azınlık için mi olacağını belirlemek için oy denetimini kullanıyoruz. Eğer halkın çıkarları için çalışıyorlarsa bir daha seçiyoruz, değilse o kişiyi öldürmekten beter ediyoruz. Çünkü demokratik siyasette “kaybetmek eşekten düşmüşe benzetir.”

19’uncu yüzyıl Avrupa’sı oy hakkı için verilen mücadelelerin hikâyeleriyle doludur. Egemen güçler, iktidarı ellerinde tutanlar uzun bir süre boyunca, “halk, oy hakkı sahibi olmasın, sen ben, bizim oğlan bu siyasi kudreti kendi uhdemizde tutalım ve kullanalım, bu yağma ve talan kudretini bir azınlık için kullanalım” amacıyla herkesi devre dışı bırakmaya çalıştılar “senin oy hakkın olmaz, köylüsün, senin oy hakkın olmaz, işçisin, senin oy hakkın olmaz, sen zaten kadınsın.” Siyasette yoksan, o siyaset sofrasına oturmuyorsan; hayatta da olmazsın, toplumda da olmazsın, kaynakların dağılımında da olmazsın.

Sümerliler siyaseti çok can alıcı bir şekilde tanımlamışlar. Bir resim. Kral hazretleri tahtında oturuyor, bir elinde sopa (asa) tutuyor, bir elinde buğday başağı tutuyor. Siyaset, ülkede ve dünyada sopa ve buğday için verilen bir mücadeledir, çünkü her ikisi birbiriyle bağlantılıdır. Eğer yağma ve talanı bir azınlık için yapıyorsan sopaya çok ihtiyacın olur; halk için yapıyorsan, yine düzeni sağlamak için ihtiyacın olabilir. Sopenın ve buğdayın ucundan bir azınlık tutuyorsa, diğerlerinin payına sopenın diğer tarafı düşer. Buğdaydan sap düşer, saman düşer, hava düşer...

Bütün insanlık tarihi boyunca oy hakkı mücadelesi, denetim mücadelesi, sopa ve buğdaydan, siyasetin o iki temel unsurundan pay almak için verilen

mücadeledir. Bu payı en son kadınlar aldılar. 19. Yüzyılda ve 20. Yüzyılın başlarında İngiltere’de sadece mülkü olanlar oy kullanabilirken, 1832’de Fransa’da ise devlete verilen vergi oranınca oy kullanılabilirdi.

Siyasete ilişkin her türlü tartışma aslında buğday ve sapa tartışmasıdır. Demokrasi tartışması ise herkesin oy hakkına kavuşması tartışmasıdır. Demokrasinin dışındaki her tür yönelim sonuçta, “sopayı ve buğdayı biz tutalım” mücadelesidir. İnsanlığın tarihinin şahitlik ettiğı budur. Osmanlı İmparatorluğu’nda siyaset yapma hakkına sahip olanlar sadece hanedan üyeleri idi. Hanedan, padişah, Osmanoğulları dışında başka hiç kimsenin siyaset yapma hakkı yoktu. Siyaset davasına kalkışanın cezası siyaset meydanında katledilmektir. O dönemde sadece Osmanlı’da değil bir çok ülkede durum böyle. Habsburg Hanedanlığında, Romanoflarda, Çarlık Rusya’sında siyaset, dar bir elit kadronun işidir, sapa ve buğdayı onlar kullanma hakkına sahiptirler. Başkalrı başını kaldırıp “ben de bunun ucundan tutacağım” derse, “dur, siyaset davasına kalkışamazsın” cümlesiyle karşılaşır.

Zihnimizde siyasetin hâlen böyle netameli bir kavram oluşu, siyasetin bize ait bir iş olmadığı, bir azınlık, bir elit kesimin işi olduğu arka planıdır. 1961’de Menderes asıldıktan sonra Mülkiyeden birkaç hoca, memleketin vaziyeti nedir diye dolaşıyorlar. Malatya civarında, köylünün birine “rahmetli Menderes’i nasıl bilirdin?” diyorlar. Köylü, takım elbiseli, kravatlı Ankara’dan gelmiş insanları görünce, “vallahi beyim, Menderes’i en iyi siz bilirsiniz, ben nereden bileyim, ama illa da bana soruyorsanız, bu gariban köylüye, Menderes, Allah razı olsun, adamın sayesinde köylünün cebi para gördü, üretim arttı, vallahi adam fabrika yaptı, yol yaptı, baraj yaptı, ama büyük bir hatası vardı” diyor. “Hatası nedir” diyorlar. “Siyaset yapmayacaktı, bakın, siyaset yaptı, adamı astılar” diyor. Menderes’in yaptığı siyaset nedir? Hanedana ait işe burnunu sokması. Bizim yaşadığımız, bize özgü bir iş değil, bütün insanlık tarihinin, siyasetin esası. Rahmetli Özal da ne diyordu: “Benim iki gömleğim var, biri bayramlık, biri idamlık.”

Siyasette asli unsur buğday ve sapa. Buğday ve sopayı kim tutacak? Bu denetim için insanoğlu asırlardır farklı yöntemler düşünmüş, son gelinen yer ise oy hakkı ve demokrasi. Bir ülkede demokrasi varsa, herkes o buğdayın ve sapanın ucundan tutar; bir ülkede demokrasi yoksa -adını ne koyarsanız koyun, iyicil tiranlığı yönetimi koyun- asla öyle olmaz. Kim buğday ve sopayı tutuyorsa, kendi çevresinde, kendisini destekleyen sınıfları besler, herkesten alır, oraya aktarır. İran Şahı kötü bir adam mı? Hayır, Şah iyi ve düzgün bir adamdı. İran modernleşsin istiyordu, ama siyasetin sapa ve buğdayını herkes için değil, kendisini bir Şah olarak orada tutacak sınıflar için kullandı, tepe üstü gitti.

Bugün demokrasinin anlamı; her türlü lafın ötesinde, kesinlikle, sapa ve buğdayın ucundan herkesin tutmasıdır.